

Sayı: 30
Cild: 5

Ağustos 1935

ÜLKÜ

HALKEVLERİ DERGİSİ

OĞUZ DESTANINA DAİR

HÜSEYİN NAMIK ORKUN

OĞUZLARIN kendi ulusal destanlarını bir araya toplayan kitaba Oğuznâme adı verildiğini biliyoruz. Oğuznameye dair bugün elimizde birçok belge olduğundan eserin gerek içindekileri ve gerek mahiyeti hakkında hükümler verebilmek mümkündür. Oğuznâmeyi bizzat gören ve ictibaslarda bulunan eserlerle ondan bahseden eserleri araştırarak olursak bu nokta büsbütün aydınlanacaktır: İkinci Murad çağında yaşayan Yazıcıoğlu Ali Selçuknâme adlı eserinin ikinci sayfasında:

"Bunların nesepleri rivayetin hakimleri ve muteber nâkilleri rivayetindenki Uygur hattile Oğuznamede yazılmışdır.,,

İbaresini okuduğumuz gibi aynı eserin yine aynı sayfasında:

"Esami Etrak sahra neşinki temamet Dib Bakoyun dört oğlanları neslindendirler ki ol Obulca han oğlıdır; ki anı şimali şarkî ve şimali garbî etrafa göndermişdi ve hem Karahan ve Urhan ve Günhan ve Gürhan ol vasıta birle ki Karahan oğlı müvehhid oldı. Ve bazı kavimleri ki anunla müttefik oldılar. İki kısım oldılar ve cümlesinin şerhi Oğuznâmede gelür.,,

Satırlarından başka yine aynı sayfada:

Oğuz şubesi şöylekim anun şerhi

Oğuznâmede ve Cami üt tevarihde gelür.,, ibaresini okumaktayız. Bu eserin onuncu sayfasında da şu ibare göze çarpar: *"Ol halün şerhi böyledirki Oğuzun altı oğlı vardı. Anıların adı işbu tafsil ve tertibce: Gün, Ay, Yılduz, Gök, Tak, Dingiz. Ve şöyleki anıların tevarihinde Oğuznâmede gelmişdir.,,*

Yazıcı oğlunun bu satırlarından Oğuznameyi gördüğü anlaşılıyorsa da kendisinin herhalde Oğuznâmenin münderecatı hakkında malûmatlar olduğu açıktır. Aşağıya aynen koyduğumuz satırlar bu ciheti göstermektedir. Yazıcıoğlu Ali kitabının 18 inci sayfasında şunları yazmaktadır:

"Peygamber aleyhis selâm zamanına yakın zamanda Bayat boyundan Korkut Ata kopdı; Oğuz kavminin bilgesidi. Ne dirse olurdu. Gayibden haberler söylerdi. Hak ta'ala anın göğlüne ilham ederdi. Eyitdi: Ahır zamanda giru hanlık Kayıya dege; dahi kimesne ellerinden almıya; didi. Didiği Osman rahmet ullah neslidir.,,

Yazıcı oğlunun bu ibaresini Oğuznamenin bir parçası olan Kitab-Dede-Korkud'da aynen görmekte olduğumuz için müelifin her halde bir Oğuzname nüshası gördüğüne kanaat getirebiliriz.

Dede Korkud'daki ibare şudur:

"Resul aleyh isselam zamanına yakın Bayat boyundan Korkut Ata dirler bir er kopdı. Oğuzın ol kişi temmam bilicisidi. Ne dirse olurdu. Gayiben dürlü haber söylerdi. Hak ta'ala anın göğlüne ilham iderdi. Korkut Ata eyitdi: Ahır zamanda hanlık geru Kayıya dege; kimesne ellerinden almıya. Ahır zaman olub kıyamet kopunca. Bu didügi Osman neslidir.,"

Bu iki ibareyi birbirile karşılaştırsak Yazıcı oğlunun her halde bir Oğuznâme nüshası gördüğü yahut Dede-Korkud kitabının tamamını okuduğu anlaşılır. (128)

Behcet üt tevârih sahibi Şükrullah da eserinde şu satırları yazmaktadır:

«چنین است که در تاریخ اثنی و خستین و ثمانائمه مر-
حوم سلطان مراد فقین ققبررا برسات میرزا
جهانشاه مخصوص و اشت چون رسیدیم و خدمت
بجای رسانیدم روزی شفا دل آمد که میرزا با شما
خلوة صحبت خواهد کرد خلوة باید آمد سمعاً و طاعة
گفته رسیدیم در اثنای صحبت میرزا فرمود که
سلطان مراد برادر اخروی منست و غیر از برا-
دری خویش منست سبب خویش را پرسیده شد
فرمود که مولانا اسمعیل آمد و کتابی آورد بخط

(128) Selçuknâmenin Topkapı sarayı kütüphanesindeki nüshasında Dede Korkud kitabında geçen şahısların medhini havi bir kaç sahifalık asıl kitaba aid olmayan izahat bulunmuşdur ki bundan Zeki Velidi bahsetmiş ve Rıdvan Nafiz de hepsini çikarmıştır. Bakınız; Türk tarih, arkeologya ve etnografya dergisi II 243 - 249.

مغلی نوشته ازان کتاب خبردار که آموز راشش
پسر بوده است نام ایشان کوك آب و پیر آب
و دكز آب و کون آب و آی آب و بلدوز
آب»

Bu kitabın Şükrullahın dediği gibi Mogol yazısile değil, herhalde Uygur yazısile yazılmış olduğunu kuvvetle kestirebiliriz.

Oğuznameyi doğrudan doğruya kaynak yaparak kitab yazan bir müellif daha vardır: H. 886 yılında *جام جم آیین* adlı bir kitab yazan Hasan bin Mahmud Bayatî Sultan Cem'in isteğiyle Oğuznâme'yi kaynak yaparak Osmanlı padişahlarının şeceresini yazmıştır. (129) Müellif Sultan Cem ile konuşmasından anlatırken:

"Âli Osman Oğuzın ekber evlâdı Gün han ve anın fûru'undan Kayı hana müntehi olduğı ve sair silsilei âliyeleri mevcut bulunan Oğuznâmeden bervechi ihtisar tesvid ve iradın murad idindiler.," diyor. 12 inci sayı-fada da:

"Bu hanedanın silsilei neseb âliyelerinden Oğuznâmede münderic ve beyn el kavm meşhur ve müte'arif olan kelimat irad olunub ziyade itnab kılınmamışdır.," deniliyor. Bundan sonra Oğuz handan bahsolunurken: *"Ve sair ahvali Oğuznâmede meşhurdır.,"* denildiği gibi Gün han zikredilirken de *"Cümle ahvali Oğuznâmeye havale olunmuşdır.,"* denmektedir.

Houtsma tarafından 1902 de çıkarılan Selçuknâme-i İbn Bibi tercüme-

(129) Bu kitab Ali Emiri tarafından 1331 de İstanbul'da çıkarılmışdır.

sinde de: "*Kimyayı sa'adet kitabın ve Nizamı mülk kitabın ki Siyeri müluk adlu kitabdır; mütala'a iderdi.*

Oğuz türesini ve Oğuznâme ve sayır tevarihi eyu bilürdi. Çeri ve yasak babındandivanı ahkamı Oğuz türesince veya Oğuz türesine kıyas idüb hüküm iderdi., satırlarını okumaktayız. (Sahife: 217) .

Oğuznâme'yi gören ve ondan iktibaslarda bulunan bir Türk tarihçisi daha vardır. Bu adamın verdiği malûmat Ahmed Zeki Paşa vasıtasile bilgi ünyasının dikkat nazarını çekmiştir. Zeki Paşanın Archives Asia-tiques mecmuasında yazmış olduğu bir makalesinde Mısır Hükümdarı Sultan Mehmed Klavun zamanında yaşayan Ay Beyin torunu Ebu Bekir'in kitabından iktibaslar yapmış, Tatarların menşei hakkındaki efsaneyi de bu eserden alarak Fransızcaya çevirmişti. Bundan sonra M. Cevdet Yeni mecmua nüshalarında bu konu üzerine çok değerli bir makale çıkarmış ve artık bu eser bilgi dünyasının dikkat nazarını eyiden eyiye çekmişti.

Bu Mısırlı Türk tarihçisi daha birçok eserler yazmışsa da bugün bunlardan yalnız ikisi vardır. Bunlardan biri Damad İbrahim Paşa Kütüphanesinde (numara 913) olup Dürer üt tican adını taşımakta diğeri ise Kenz üd dürer ve cami' ul gurer adlı olup eserin 1, 2, 4ı ve 5 inci cildleri Ayasofya kütüphanesinde, 3, 6, 8, 9 uncu cildleri de Topkapu sarayı kütüphanesindedir. Bu eser Dürer üt tican'ın mufassalıdır.

Ebu Bekir'in eserinden kendisi-

nin Oğuzname'yi gördüğünü açıkça anlamaktayız. Bunun için müellifin bu hususta yazmış olduğu malûmatı buraya koyuyorum: "*Bu telif Tatarların tarihlerinin menşelerine ve aktarı âleme sureti intişarlarına dair muhtasar bir vakayinâmedir. Bunların zuhur ve neşetlerine dair malûmatın şer'i şerife münafi olmıyanlarını icmal ve hulâsa edeceğim. Bunun için de dillerinde Ulu Han Ata Bitiğci yani büyük hükümdar babanın kitabı adını verdikleri eserle ihticac ediyorum. Bu kitab eski Türklerden Moğol ve Kapçak'lar arasında mukaddes sayılır. Diğer Türklerin de başka bir tevatür ve menkulât kitabı vardır; ki bunun da adı Oğuznâmedir. Kitab Türklerin en eski hükümdarlarından bâhis olub bunlar içinde en meşhur ve namdarı Oğuz ismini hamil bulunur.*

Bu iki kitabın her ikisinden de hasıl ettiğim vukufa binaen Türk kavminin tarihine mükemmelen âşına olduğumu, binaenaleyh bu kavma âid nakledeceğim rivayetin tamamile şayanı itimad görülebileceğini beyan eylerim.

709 da babam merkezi Bilbays olan Şarkiye Vilâyeti valiliğinde bulunuyordu. Ehibbamdan Emin eddin ül Kamavi adındaki bir zat erbâbı ilim ve irfandan bazıları ile Tatarlara dair icra ettiği bir musahabe üzerine bana yazma bir kitab getirdi. Ve bunu müteveffa Emir Bedreddin Bayserî'den almış olduğunu, nüshanın elde biricik bulunduğunu beyan etti. Kâğıd ipekten ve Bağdad mamulâtından idi. Kitabın yazısı Ali bin

Hilal ül Bevvab'ın şakirdlerinden birine izafe olunuyordu. Nüsha bir çok dilruba yaldızlı nakışları havi, cildine gayet mutena hâreli sarı ipek geçirilmiş ve altın bir kapakla kapanmıştı. Arkadaşlarımdan adı geçen El Hamavi, meşhur güzel şarkılar Bülleyk'in nâzımı Cemaleddin ibn Zeytun ve Mansur ül Abbas ile birlikte bu kitabı gözden geçirdik. Anlayabildiğimiz yerleri kopya ettik. Anlayamadığımız kısımlar öylece meçhulümüz kaldı.

Müellif kendisinin ismi Cebraîl bin Bahtîşu' olduğu, mesleki tabib bulunduğunu ve hicretin 211 inci yılında evvelce Türkçeden Farsçaya tercüme edilmiş olan bu eseri Farçadan Arabçaya tercüme etmiş olduğunu söylüyordu. Eser Abbasilerin hilâfete çıkmalarını intac eden hareketin müsebbib ve faili Ebu Müslimi Horasanî'nin hazinesi kütübünden geliyordu. Ebu Müslime ise kendisini nisbet ettiği hakim زرچهر بن الجتكان فارس den (bu eser) irsen kalmıştır.,

Buraya kadar verdiğimiz izahat bize Oğuznamenin münderecatı ve mahiyeti hakkında yeter malûmat vermektedir. Oğuzname adile başka eserlerin de telif edildiğini veya asıl Oğuznâmeye tarihî ilâveler yapıldığını da görmekteyiz. Kanunî Sultan Süleyman'ın şehnamecisi Seyid Lokman (130) yazdığı küçük bir risalesini Oğuznâmeden iktibas ettiğini aşağıdaki ibarelerde anlatıyor:

(130) Bu zatın hal tercümesi için bakınız: *Tarihi Osmani Encümeni Mecmuası; No. 7.*

“ Evliyadan Saru Saltık aliyet ür rahme ba'zı Türk obaları ile Rumeline geçüp Dobruca nevahisinde sakin oldı. Ve bilcümle mukaddemat ül melhamet ül' uzma fethi Kostantaniye olmak ile neticesi eyyamı hümayun Âli Osman kişveristanda zuhur bulmağın ba'zı mehadim Âli Selçukın icmali ahvallerini Oğuznâmeden intihab itmesine işaret itdiklerine binâen icaben اسولهم irad kılındı. Şiir: Saru Saltuk uburu Rumeline Altı yüz altmış iki idi heman Hep oğuznâmei tettebbi idüp Yazdı icmal ile Seyid Lokman. Nesir, İcmali ahvali Âli Selçuk der Konya ber mucibi nakli Oğuznâme.....”

Dokuz sahifadan ibaret olan bu küçük eserin müteakib sahifasında:

“Ahvali uburı Saru Saltuk Dede rahmet ullahı aleyh ba cema'ati yürükânı İslamiye ez Anadolu bi Rume-li ber mucibi nakl Oğuznâme.....”, ibanâme”, ibaresi vardır. (131)

Von Diez'in eserinde (Peteresburg, 1815)

هذه الرسالة من كلمات اوغوز نامه المشهور آتالرسوزی namında bir risale dercedilmiştir. (132).

Buraya kadar verdiğimiz izahattan açıkça anlaşılır; ki Türklerin millî destanlarını havi bir eseri vardır. Bu millî destanın Oğuzlara aid

(131) *Viyana ulusal kütüphanesindeki yazma nüsha.*

(132) *M. Cevdetin Yeni Mecmua Çanakkale nüshasındaki makalesine bakınız.*

olan kısmı Oğuzname adile bir kitabta toplanmıştır. Ta İslâmiyetten evvelki çağlarda tesbit edilmiş olan bu Oğuznâme nüshası Farsçaya ve Arabcaya da çevrilmişti. (133)

Fakat ismi pek malûm olan bu eser maatteessüf şimdiye kadar ortaya çıkmamıştır. Bunun noksan bir parçası Kitab - Dede - Korkud'tur.

Ahmed Vefik Paşanın 1893 de tertib olunan matbu kütüphane kataloğunda Çağatay kitapları arasında 436 numara altında 150 sayıfık müellifi meçhul yazma bir Oğuzname nüshası olduğunu görmekteyiz. 465 numarada da hicrî 1229 da kopya edilmiş, 250 sahifalık diğer bir yazma Oğuznâme tarihi adile kaydedilmiştir. Birinci yazmanın hicrî 1073 senesinde istinsah edilmiş olduğu da kaydedilmektedir. 971 numara altında da tarihi ve müellifi meçhul 250 sahifalık bir yazmanın da Oğuznâme adını taşıdığını görmekteyiz.

Ulusal tarihimiz için son derece değeri olan bu yazmaların nerede olduğunu araştırmak gerektir. Ve kuvvetle umarız; ki bir gün bu yazmalar ortaya çıkacaktır.

* * *

Oğuz Hanın hayatından bahseden binaenaleyh Oğuznâmenin münderecatından olan Uygur yazısile yazılmış noksan bir metnin aslı Paris'te ulusal kütüphanede bulunmaktadır. Bu metin evvelce Radloff, sonra Rıza Nur, en sonra da Bang ve Rah-

mati tarafından çıkarılmıştır.

Oğuz destanının noksan bir parçası olan Kitab - Dede - Korkud hakkında yeter araştırmalar yapılmadığı için burada biraz da bundan bahsedeceğiz.

Dresden kütüphanesinde Fleischer koleksiyonu el yazma kısmının 86 numarası altında Kitab - Dede - Korkud ala lisan taifei Oğuzan adlı bir kitab Ali Emiri'nin dikkat nazarını çekmiş, kitabın fotoğrafı getirtilerek 1332 de İstanbul'da Kilisli müallim Rifat tarafından neşredilmişti. Aynı kitabın bir kaç hikâyesi Barthold tarafından da çıkarılmıştı. Eserden ilk faydalanan zat Diez olup Denkwürdigkeit von Asien (cild 2, s. 399) adlı kitabında bir hikâyenin metnini ve tercümesini çıkarmıştır.

On iki hikâyeden ibaret olan bu eserin mukaddemesi Osmanlılar zamanında yazılmıştır. Bütün hikâyeler İslâmiyetten evvel dahi Türkler arasında dolaşmakta olup daha o çağlar da da tesbit edilmiş bulunuyor. Hicretin 211 yılında Farscadan Arabcaya tercüme edildiği Ebu Bekir'in ifadesi ile anlaşılan Oğuz destanı tamamen İslâmlıktan çok evvel olduğu gibi aynı müellifin "ser'i şerifin tecviz etmediği,, bazı malûmatı çıkardığını yazması da bu noktayı açıkça gösterebilir. Dede - Korkud kitabındaki hikâyelere de dikkat edecek olursak İslâm tesirinin âdetâ eklenmiş bir halde olduğu göze çarpar. Eserde şarab içildiği, kadın erkek güreştiği kaydedilmektedir. Binaenaleyh İslâm tesiri de bütün İslâm akidelerini eyice bilemeyenler tarafından yapılmış demek-

(133) Bakınız: Hüseyin Namık; Über Das Kitab - Dede - Korkud, Körösi Csoma Archivum, cilt 2. 1926

tir. Hikâyelerde acemi bir müslüman yani yeni müslüman olmuş veya müslüman akidelerine henüz vakıf olmayan (Deli Dumrul hikâyesine bakınız.) insanların ahvali göze çarpmaktadır. Hakikî İslâm tipini yalnız Dede - Korkud temsil etmektedir.

Ebu Bekir'in verdiği izahat arasında şu satırları da okumaktayız; ki bu izahat yukarıdaki noktaları takviye etmektedir:

"Burada bu kavmin ilk defa hu-ruçlarını ve onlara aid umurun iptidasını zikredelim. Halbuki bunların bazısını şer'i şerif tecviz etmez. İptidai hilkatlerinden bâhis bu malûmatı kendi nefislerince Ulu han Ata Bitigci denilen kitablarında bulunur; ki bunun manası Büyük Şah Baba Kitabı demektir. Bu kitab ile eski Türklerden Mogol ve Kıpçak'lar sevinirler ve yanlarında büyük hürmeti vardır. Nasıl ki diğer Türklerin اغرنا = Oğuznâme denilen bir kitabı vardır; ki aralarında daima tedavül etmektedir.

Bu kitapda onlara aid umurun bi-dayeti ve mebdelerinden itibaren ilk hükümdarları mezkûrdur. İşte bu onların büyükleri Oğuz denilen zattır. Oğuzname adı verilen bu kitapta onlarc دباکز = Tepe göz denilen bir şahsın ahvali beyan edilmiştir. (134) Bu bapta bir takım meşhur hikâyeler vardır; ki zamanımıza kadar

aralarında tedavül etmektedir. Bunların uslu, bilgili kimseler ezberlerler ve kopuzlarla çalarlar.....,

Bu izahattan Oğuznâmede Tepe göz efsanesi de olduğunu anlamaktayız. Aynı efsane Dede - Korkud kitabında da bulunduğu göre bu eserin noksan bir Oğuznâme nüshası olduğunu kestirebiliriz.

Ebu Bekir'in Tepe göz efsanesinden bahsetmesile bu efsanenin eskiliği taayyün etmiş olduğundan kitab Dede - Korkud'taki hikâyeleri araştırırken eskiliği açık olan Tepe göz efsanesinden işe başlamak gerektir.

Vakalar Şarkî Anadolu'da geçmektedir. Fakat bu yerleri göz önünde tutarak hikâyeler buralarda teşekkül ettiğini de ileri sürmek doğru olamaz. Çünkü aynı vakaların izlerini bugün dahi Orta Asya'da bulmaktayız. (135)

Biliyoruz; ki Türkler her nereye göç ederlerse daha evvelki yurdlarındaki yer adlarını ve kendi boy isimlerini yeni yurdlarına da koyarlardı. Binaenaleyh Orta Asya'daki bir yer adını bugün Anadolu'da da bulmak mümkündür. Hele efsanelere karışan Karadağ ve Akdağ Türklerin her bulunduğu yerde mevcuttur. İstahri'nin eserinde Oğuz memleketlerinden bahsedilirken şu cümleye rast gelmekteyiz: " (Hazerlerin ülkesin-

(134) Burada Ebu Bekir'in Tepe göz hakkındaki satırlarını kaydetmiyorum. Ulusal efsanelerimize aid büyük bir eser hazırlamakta olduğumdan orada mufassalan bahsedeceğim.

(135) Dede - Korkud efsanelerinden Bay Böre'nin Anadolu'nun bir çok yerlerinde hâlâ yaşadığını memnuniyetle biliyoruz. Tepe gözün de bazı parçaları tesbit olunmuştur.

den) şimalde Karadağ havalisinde Oğuzların sahraları vardır., (136)

Elimizdeki belgelere göre en eski olduğu açık olan Tepe göz efsanesi ile diğer efsaneler arasındaki rabitaları araştırarak olursak bu efsanedeki şahısların diğer efsanelerde de geçtiğini görebiliriz. Bundan vazıhan anlıyabiliriz; ki diğer efsaneler de Tepegöz efsanesi kadar eski ve mühimdir. Efsanenin kahramanı Basat'ın babası Oruz Koca ikinci efsanede At ağızlı Oruz Koca namile zikredilmekte olduğu gibi dördüncü efsanede de geçmektedir. Kardeşi Kayan Selçük'ün oğlu Deli Dünder ise 2, 3, 4 ve 7 inci hikâyelerde de zikrediliyor. Oğuz ülkesinin genel başı Bayındır Hanın ismi ise yalnız Tepe göz efsanesinde değil diğer bütün efsanelerde geçmektedir. Bundan ötürü bu efsanelerin hepsi bir kül olduğu ve hikâyelerin muayyen bir kökten çıktığı açıktır. Daha sonra Klara Güne, Düzen oğlu Alp Rüstem, Büğdüz Emen ve Kazan Han'ın adları diğer hikâyelerde de geçmektedir. Binaenaleyh bütün hikâyeler İslâmiyetten evvelki çağlara aid olup hepsini de bir köke irca ederek kül halinde tetkiki gerektir.

Kitabın birçok yerlerinde Muhammedin adı yazılmakta, namaz kıldıkları zikredilmekte ise de yine müteaddit yerlerde İslâmiyet akideleriyle telifi kabil olmıyan izahata rastlamakteyiz: Oğuz beyleri bir araya toplanarak şarab içerler. (Bakınız: S. 18, 21, 40, 6 ...) Deli Dumrul hikâyes-

(136) De Goeje tab'ı; S. 218

sinde Dumrul'un rolü tamamen İslâmiyete agâh olmıyan bir adamın rolünden başka bir şey değildir. Üçüncü hikâyede de bir kız ile bir erkek birbirleriyle güreşmektedir. (S. 43)

Kitab - Dede - Korkud'da eski Türklerin ahlâk ve âdetlerine dair şu malûmatı bulmaktayız: Hükümdar yılda bir kere toy (= ziyafet) yapar; Oğuz beylerini çağırır ve her bey rütbesine, şöhretine göre muayyen bir yerde otururdu. Toyda veya başka toplantılarda şarab içilir; ecnebi kızları oynatılır, kırmızı sağıdırılırdı. Hükümdarın sağında oturan beylere sağ beyler, solunda oturan beylere sol beyler denirdi. İnâklar eşikte, has beyler de dipte otururlardı.

Rütbeler de şunlardı: *وملر باشی قورملر* ile bin tane Büğdüz ve bir de başı olurdu. Dokuz tane Koca olur ve bunların bir de başı bulunurdu. İnâkların sayısı malûm olamamaktadır. Kazan beyin İnâğı, Boz aygırlı Böyrüktür. Şecaat gösterenlere hükümdar Alp adını verirdi. Bunların da sayısı 360 dır. Çerinin genel komutanı hükümdar olmakla beraber küçük harblerde de çeri başı kumanda ederdi. Hükümdarın ve beylerin sancakları vardı. Kazan Hanın sancığı ak idi. Teke tek savaş da yapılır ve buna kırım dilemek denirdi. Hükümdar veya diğer büyük bir şahsa hitab edileceği vakit hürmet makamında diz üstü çöküp söz söylenirdi.

Oğuzlar genel olarak 24 sancak beyliğine ayrılmışlardı. Her sancak bir boydan ibaretti. Oğuz beyleri oğulları bir kahramanlık yaptığı vakit

kendisine at, koyun ve saire ile beylik de verirdi. Oğulun babasından gizli "av avlaması, kuş kuşlaması,, cezayı müstelzim idi. Oğullar muhakkak baş kesmek, kan dökmek ve cesaret göstermek suretile babalarından ad ve rütbe alırlardı.

Oğuz ulusu İç Oğuz, Dış Oğuz adile ikiye bölünmüştü. İç Oğuz ve Dış Oğuz Üç ok ve Boz ok tabirlerinin aynı idi.

Göç mahdud bir sahada olurdu. Her beyin çadırı değil evi vardır. Çadır ve ev tabirlerinin birbirlerinden ayrılmış olduğunu görmekteyiz. Beylerin evlerinde kapıcılar ve çavuşlar bulunurdu.

Oğuz beyleri daima civara akın ederler ve oralandaki halkı haraca bağlarlardı. Gürcistan'ın haracı "Dokuz tümen,, idi. Savaşlarda zırh dahi kullanılırdı. Demür ton tabiri çok defa geçmektedir. Savaşta nekkareler döğülür, borular çalınır; sağda ve solda muayyen zevat kumanda eder, ortada da hükümdar bulunurdu.

Oğuzlarda el öpmek âdeti de vardır. Çocuk atasının, anasının elini öptüğü gibi küçükler de büyüklerin ellerini öperlerdi.

Biribirini tanımayan iki kişi karşılaştığı vakit birbirlerinin aslını, hanını, boyunu sorarlardı.

Aralarında doktorlar da vardır. Eserde ozan ile doktorun vazifesinin tamamen ayrıldığını görmekteyiz. Ozan düğünlere giden, kopuz çalan bir halk şairidir. Doktorlar ise tamamiyle başka olup bir takım iptidai, nebatî ilâçlarla iş görürlerdi. Eserde dağ çiçeği ile kadın südünden yapılmış

bir ilâç ta zikredilmektedir. (S. 17)

Ölçü tabiri olarak yedi ağaç yir sözünü bulmakta olduğumuz gibi batman sözü de ağırlık ölçüsü olarak kullanılmıştır.

Yemin sureti şu suretledir:

"Kılıcıma doğranayın, okuma sancılayın, yir gibi kertileyin, toprak gibi savrulayın sağlığa varacak olursam..., (Bakınız: S. 53, 106, 146)

Kadınlar ellerine kına koyarlar, kulaklarına küpe takarlardı. Maamafih erkeklerin de küpe taktıklarını görmekteyiz. (S. 35) Kadınlarda kapama yoktu; fakat kadın ve erkek çadırı ayrı olurdu. Düğünler veya büyük şenlikler yedi gün, yedi gece yapılırdı. O vakit esirlerin de bir kısmı azad edilirdi. Daha büyük şenlikler kırk gün kırk gece olurdu. Şölen adı verilen ziyafetlerde münhasıran koyun kesilirdi.

Bir adam evleneceği vakit bir ok atar, okun düştüğü yere çadır kurulur, orada zifaf olurdu. Oku atmadan evvel de müstakbel zevcesinden bir kaftan gelirdi.

Siyah elbise matem elbisesi idi. Bir adam öldüğü vakit atının kuyruğu kesilirdi. Atların isimleri ve renkleri tıpkı Orhun kitâbelerinde olduğu gibi zikredilmektedir:

"Boz atının kuyruğunu kesdiler,, (S. 170)

Dede - Korkud'ta geçen has isimler de dikkate şayandır. Kabile adlarının has isim olarak da kullanıldığını görmekteyiz: Salur Kazan, Bayandır Han, Kayan Selçuk. İsimler

zikrolunurken babasının adı da zikr olunmaktadır: Kayan Selçük oğlu Deli Dünder, Toğsun oğlu Rüstem, Arşun oğlu Direk, İlk Koca oğlu Sarı Kalmış. Babasının ismi kendi isminde yani ailevî bir isim gibi has isimlere de rastgelinmektedir: Kara Güne oğlu Kara Budak, Kanlı Koca oğlu Kan Turalı... Tavsifî isimler de vardır: Sarı Kalmış, Bay Böre, Bay Bican, Deli Dumrul, Deli Kurçar, Demir Gücü, Kara Budak... Nihayeti -ci ekile yapılan adlar vardır: Okcı, Yalancı... Mış'lı isimler de bulunuyor: Ters Uzamış, İlalmış..

S. 5 te Bozlamac adlı bir yemek adı vardır. Bu isim Sultan Veleidin türkçe şiirlerinde de geçmektedir. Anadolu'da bugün dahi Bazlama adı ile kullanılan bir nevi hamur ekmeğidir. Daha sonra eserde yahni adlı amlûm yemeğin adının da geçtiğini görmekteyiz.

Totemizm'in izlerine de rastgelmekteyiz: Bir takım kuşların mübarek sayıldığı göze çarpar. Salur Kazan için "Tülü Kuşun yavrusu,, denilmektedir. Daha sonra "Çalkıra

Kuş erdemli, Kara Kuş erdemli,, tabirlerine de tesadüf etmekteyiz. (S. 35, 39, 85) Kurttan da bahsedilirken "Kurt yüzü görmek mübarektir,, ibaresini okuyoruz. (S. 26) S. 62 de şöyle bir ibare vardır:

Eviniz adı Derecik değilmidi?

İtünüz adı Barak değilmidi?

Barak hakkında Kâşgarlı Mahmudun eserinde çok mühim malûmat vardır.

Bir de küfür vardır: Kuvat oğlu kuvat. Kuvat veya kubat bugün dahi Anadolu'da kullanılır.

At takdis edildiği gibi atın azası mukaddes ve muhterem sayılıyordu. Büyük adamlar atın azalarına benzetilmektedir: Konur atın ayası Salur Kazan, At ağızlu Oruz Koca.

Kitabda Tat eri tabiri de geçmektedir; ki yabancı manasınadır.

Dede - Korkud kitabından genel olarak topladığım malûmatı yukarıda kaydettim. Bunun daha fazla teferüatını ulusal Türk efsaneleri kitabıma bırakıyorum.